

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ

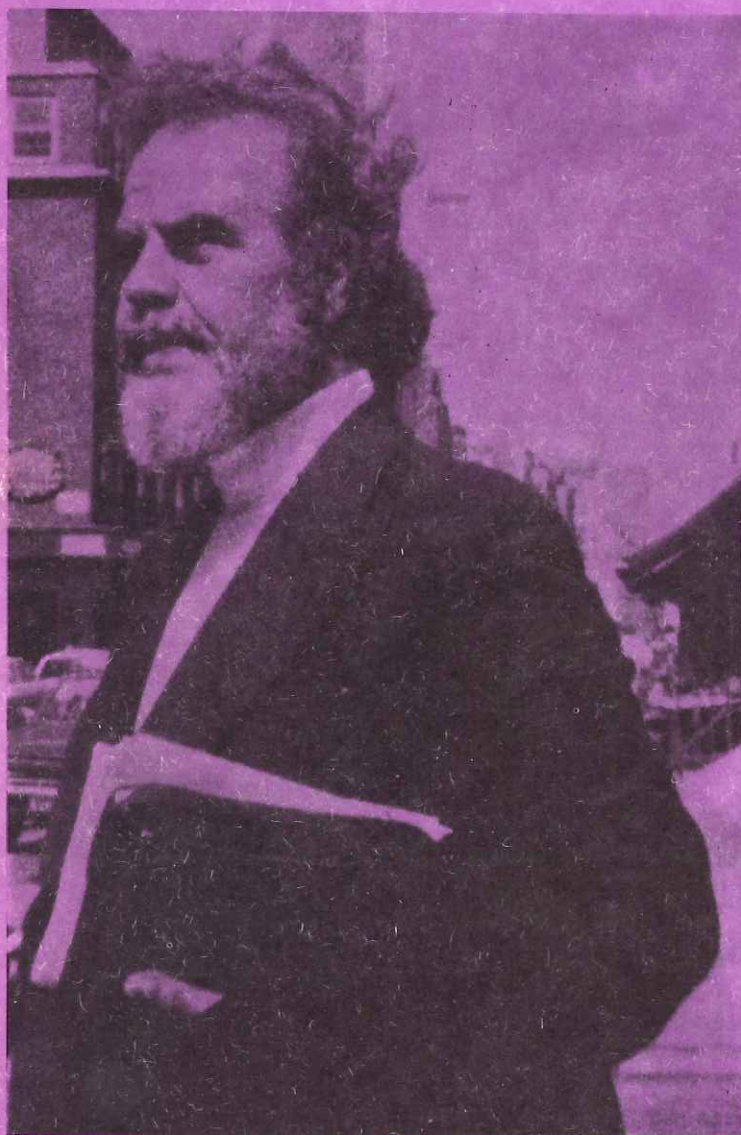
ΤΟΜΙΕΣ

στή σκέψη

στά γράμματα

στις τέχνες

ΧΡΟΝΟΣ 8ος • ΤΕΥΧΟΣ 83 •
ΑΠΡΙΛΗΣ, ΜΑΗΣ, ΙΟΥΝΙΟΣ 1982 • ΤΙΜΗ ΔΡΧ. 100

Στίς 5 'Απριλίου 1982
πέθανε ό διευθυντής
τοῡ περιοδικοῡ
Δημήτρης Δούκαρης

Μίκα

Σταυροπούλου

ΈΗ πολιτική σκέψη
της

Μ.Α. ΜΑΚΚΙΟΚΚΗ

μέσα

άπό δύο βιβλία

Βαγγέλης

Πανταζής

ΈΗ συνομωσία
της γλώσσας

John Updike

Ό χωρισμός

(μτφ.

Έ.Λαμπαδαρίδου)

Τ. Γιαννόπουλου

ΠΟΙΗΤΙΚΗ

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

Τάσος Γιανναράς

Η ΣΥΝΟΜΩΣΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

του ΒΑΓΓΕΛΗ ΠΑΝΤΑΖΗ

Ένα έντονα χαρακτηριστικό φαινόμενο έχει ενσκήψει τελευταία στα παγκόσμια και ελληνικά γράμματα στο χώρο ιδίως του δοκίμιου αλλά και της ποίησης: η κατάχρηση μιās γλώσσας τεχνητής, περίπλοκης, γεμάτης από νεολογισμούς συναρμολογημένης με έντονα εξεζητημένο συντακτικό. Η διεϊσδυση στο νόημα του κειμένου, επιχείρηση αποκρυπτογράφησης, είναι σχεδόν αδύνατη για τόν αναγνώστη πού δέν έχει αφιερώσει χρόνια μελέτης πάνω στο θέμα ή και στην ίδια τή γλώσσα του συγγραφέα. Οί προσεκτικές διασκευασμένες λέξεις μοιάζουν με έρμητικά κλεισμένα όστρακα, πού πρέπει νά τά παραβιάσεις για νά γευτείς τή συχνά πενιχρή σάρκα τους. Ο συγγραφέας δέν αναπτύσσει απλά τό πηγαίο προσωπικό του ύφος - πράγμα εύκταίο και αναγκαίο - μά κατασκευάζει επίπονα μιὰ αποκλειστική ιδιόλεκτο. Δέ θά μάς παραξένευε αν ή γλωσσική αυτή ιδιοτροπία άφορουσε θέματα ενός κλειστού επιστημονικού κύκλου. Μά δέν πρόκειται γι αυτό. Οί διανοούμενοι πού επιδίδονται έντονα στους πλαστούς νεολογισμούς είναι συνήθως εκείνοι ακριβώς πού αυτοκατατάσσονται στον εύρύ προδευτικό και άριστερό χώρο, τά θέματά τους είναι προβλήματα όλόκληρου του λαού και οί λύσεις πού προτείνουν - άπαιτώντας ταυτόχρονα τή λαϊκή συμμετοχή - άφορούν τόν άνθρωπο τής βιοπάλης. Και έδω βρίσκεται τό όξύμωρο: τό προσκλητήριο τής δράσης γίνεται σε μιὰ γλώσσα άγνωστη στους φυσικούς παραλήπτες του.

Τά φαινόμενο άπαιτεί τήν εξήγησή του. Δέν είμαι θιασώτης του εκχυδαϊσμού. Πολλά πράγματα δέν μπορούν νά ειπωθούν με τρόπο απλό, όταν από τή φύση τους είναι περίπλοκα. Νέα βιώματα, νέες γνώσεις και νέα αντικείμενα άπαιτούν καινούργιες λέξεις, αναζητούν τή δική τους γλωσσική έκπροσώπηση. Η ανάγκη ειδικού λεξιλογίου είναι φανερή στους κλάδους εκείνους τής επιστήμης πού διανοίγονται για πρώτη φορά και έμπλουτίζονται με πρωτότυπες γνώσεις. Άκόμα και δώ όμως θά πρέπει νά παραδεχτούμε πως ή ειδική γλώσσα δέν επιβάλλεται τόσο από τήν ανάγκη νά διακρίνουμε

τά φαινόμενα όσο από τήν ανάγκη των ειδικών νά διακρίνονται από τούς λοιπούς, νά υπερασπίσουν τήν αποκλειστικότητα τής επικρατείας τους τής γνώσης. Ο κοινωνικός καταμερισμός μετατρέπει τά επαγγέλματα σε κάστες και ταυτόχρονα επιβάλλει μονόπλευρη ανάπτυξη των ατόμων. Η προσωπικότητα και ή ατομική καταξίωση βρίσκουν καταφύγιο και έκφραση μέσα στην ειδικότητα. Σάν αποτέλεσμα ή τελευταία γίνεται όχύρωμα πού έμποδίζει τήν εισβολή των αδιάκριτων στον αποκλειστικό χώρο τής κοινωνικής δράσης και, ταυτόχρονα, στα άδυστα τής ατομικότητας. Ένα πολύ αποτελεσματικό τείχος, πού διαχωρίζει τούς εκλεκτούς από τούς πολλούς είναι και ή ειδική κλαδική γλώσσα, ή συνθηματική άργκό των έπιστημόνων. Πρόκειται για κλειστό κώδικα προς χρήση μόνο των ήμετέρων.

Τό φαινόμενο του γλωσσικού φράγματος μέσα στα όρια μιās κοινής γλώσσας δέν είναι καθόλου καινούργιο, ούτε έντοπίζεται μόνο στο χώρο των έπιστημόνων. Οί περιορισμένες μειοψηφίες, καταπιεστικές ή καταπιεσμένες, και οί κλειστοί επαγγελματικοί κύκλοι είχαν πάντα τή δική τους διάλεκτο. Η στεγανότητα τής ομάδας άπέναντι στις έξωτερικές διεϊσδύσεις εξασφαλίζεται με μιὰ έξ ίσου στεγανή μέθοδο επικοινωνίας. Η ειδική γλώσσα αποτελεί κρυπτογραφικό κώδικα άνοιχτό μόνο σ' αυτούς πού κρατούν τό κλειδί του. Μετά από κάποιο σημείο τό λεκτικό, όργανο άμυνας ή έξουσίας, φετιχοποιείται και γίνεται αυτόνομο μαγικό αντικείμενο λατρείας. Η προσκόλληση του ελληνικού ιερατείου στη γλώσσα των Έβδομηκοντα δέν προφυλλάσσει απλά τά μυστικά των Κειμένων - πού άλλωστε προορίζονται για κοινοποίηση - αλλά τή γοητεία του μυστικού κρατώντας το πάντα άπρόσιτο και γοητευτικό στο κομπλεξαρισμένο ποίμνιο.

Στή νεώτερη Ελλάδα ή σύγκρουση φαναριωτών - πολιτικών και επαναστατών - κλεφτών έδωσε άφορμή για τή γέννηση από τή μιὰ τής καθαρεύουσας κι από τήν άλλη τής γλώσσας τής πιάτσας, καθώς οί πρώτοι θρονιάζονταν

Γ από τούς φρασιτέχνες εισβολείς και έγώδερους σοσιαλιστές

στήν εξουσία και οι δεύτεροι έκτοπιζονταν στην παρανομία. Ή μιά γλώσσα ήταν μέσο άσκησης της εξουσίας. Ή μύηση στα μυστικά της σήμαινε ταυτόχρονα έκμαυλισμό στις γραφειοκρατικές και άστικές αξίες. Ή άλλη μέσο άμυνας των περιθωριακών της εποχής.

Ή περιπλοκοποίηση του λόγου στον τόπο μας ακολουθεί κατά πόδας την υποχώρηση της καθαρεύουσας. Σύμπτωση που κάνει ύποπτη την καταγωγή και λειτουργία της. Μήπως ή καινούργια εξέλιξη είναι κληρονόμος της παλιάς; Ήν μέρει ίσως. Ήλλά πώς μπορεί να εξηγήσει κανείς την επιδημία του φαινομένου στο χώρο των προοδευτικών; Γιατί όταν γράφει κανείς για τό συμφέρον των πολλών, τό κάνει στη γλώσσα των λίγων;

Μιά απάντηση μπορεί να εξαχθεί από τή διαπίστωση του Μαρκοῦζε για άποσύνδεση της Διανόησης από τήν Ήργατιά μέσα στα πλαίσια του καταναλωτικού καπιταλισμού. Στο βαθμό που ή έργατική τάξη έκμαυλίζεται και συγχωνεύεται στο σύστημα, οι προοδευτικοί διανοούμενοι χάνουν τό σημαία έπαφής μ' αυτήν και αναδιπλώνονται στον έαυτό τους. Ή έξωστρέφεια των έργαζομένων (πρός τά καταναλωτικά προϊόντα) κάνει πιό έντονη τήν έσωστρέφεια των διανοομένων. Τά κηρύγματα που προόριζαν για τήν έργατική τάξη, τά ανταλλάσσουν τώρα μεταξύ τους. "Όταν ή άνατρεπτική πράξη γίνεται σπασμωδική κι αδύναμη, ό Λόγος μιλιέται για τό Λόγο. Ή άναπάντηση προσφορά κλείνεται περίφανη στον έαυτό της και γίνεται δύστροπη σέ οποιαδήποτε άνοιγματα. Ό αυτοερωτισμός του Λόγου είναι άποτέλεσμα της μοναξιάς του.

Ό καταναλωτισμός έχει μιά άκόμα σοβαρή επίδραση πάνω στην έπικοινωνία: ή μαζική διαφήμιση έχει άντικαταστήσει τις λογικές προτάσεις μέ άσυνάρτητα σλόγκαν. Ό λόγος έχει έξαρθρωθεί σέ έκχυδαϊσμένα συνθήματα. Ό μέσος καταναλωτής - πολίτης χάνει μέ τόν καιρό τή δυνατότητα να συλλάβει κάτι πιό περίπλοκο, σαν τήν εικόνα του κόσμου, που του σκεπάζει ή εικόνα της τηλεόρασης. Αυτή είναι μιά εξήγηση που άπαλλάσσει κάπως τούς διανοούμενους από τήν ευθύνη της άκατανοησίας τους, υπό τήν προυπόθεση πώς θά έκαναν τήν προσπάθεια να έπανασυνδεθούν μέ τό πλατύτερο άναγνωστικό τους κοινό. Ή γλώσσα τους όμως - συνειδητά και έπιτηδευμένα - δείχνει μιά έντελώς άντίστροφη τάση.

Οι εξηγήσεις λοιπόν πρέπει να άναζητηθούν άλλου. Μιά από τις αιτίες της γλωσσικής περιπλοκοποίησης πρέπει ν' άποδοθεί στην άπώ-

λεια της φυσικότητας, που έπέφερε ή ένασχόληση μέ τήν ίδια τή γλώσσα και μέ τή συνειδηση. Ή γλωσσολογία και ή ψυχανάλυση (που στον Λακάν συναντιούνται και γι αυτό ίσως ή γλώσσα του είναι από τις πιό δυσνόητες) ριχνοντας συνδιασμένα τά βλέματά τους πάνω στο Λόγο τόν κάνουν να χάνει τή φυσικότητά του και να παραπαίει. "Άς θυμηθούμε: τά πρώτα μας συντακτικά λάθη άρχισαν από τότε που διδασκόμαστε συντακτικό. Τή σημαντικότερη επίδραση όμως στην άπώλεια αυθορμησίας είχε ή ψυχανάλυση (ιδίως στην ποίηση, που από τή φύση της είναι έξομολογητική). Ή εισβολή της αδιάκριτης έρευνας και ή έπακλούθη άπογύμνωση της όμιλίας, άναγκάζει τόν συγγραφέα ν' άποσύρεται σέ σκοτεινές διατυπώσεις, όπου άδυνατεί να εισβάλλει τό βλέμμα αυτών που «ετάζουν νεφρούς και καρδιάς» προσπαθώντας να άνιχνεύσει κακοήθη συμπλέγματα. Ή πλατειά διάδοση της ψυχανάλυσης έχει κάνει τήν οποιαδήποτε φράση ύποπτο φορέα άνομολόγητων έπιθυμιών μέ έξιδανικευμένη μεταμφίηση. Μετά τόν Φρόυντ, που δέ δίστασε ό ίδιος να άνασκολοπίσει πνευματικά έργα-ταμποῦ, τό οποιοδήποτε σύγγραμμα μπορεί να ξαπλωθεί στο ψυχαναλυτικό κρεβάτι, να του αφαιρεθούν τά έντόσθια και να του άποσπασθούν έννοχα (πραγματικά ή φανταστικά) μυστικά που δέ θάθελε ποτέ να όμολογήσει ό συγγραφέας. "Ετσι στα χέρια έπιτήδειων «ψυχοδιαλυτών» (όπως θά ταίριαζε να όνομαστοῦν οι περισσότεροι ψυχαναλυτές έπαγγελματίες και μή) ή όμιλία μετατρέπεται σέ έξομολόγηση από άμβωνος. Ήλλ' αυτός που θέλει να έπικοινωνήσει και να έξομολογηθεί προτιμάει να τό κάνει σ' αυτούς που θά τόν νοιώσουν, κι όχι σ' όποιονδήποτε κακόπιστο λαθρωτακουστή. Καταφεύγει λοιπόν σέ μιά σκόπιμα περιτειχισμένη γλώσσα, που επιτρέπει στον κύκλο του να τόν κατανοεί ένω ταυτόχρονα φράζει τό δρόμο στους παρείσακτους ήδονοβλεψίες των μυστικών του.

Δέν πρέπει επίσης να ξεχνάμε πώς ό διανοούμενος - άνθρωπος μέ άναπτυγμένη συνειδητότητα - είναι ιδιαίτερα ευαίσθητος στο θέμα της ύπαρξιακής καταξίωσης. Καί καταξίωση σημαίνει δικαίωση της άτομικότητας, της προσωπικής αξίας, δηλαδή διάκριση από τό άνώνυμο πλήθος. "Άλλωστε ή έννοια της «πρωτοπορίας» άρκετά δημοφιλής στο χώρο της άριστερης διάνοησης, έξυπνοει κάποια άπόσταση από τό πλήθος, που πρέπει ν' ακολουθεί αλλά εκ του μακρόθεν. Ό διανοούμενος θέλει να διαδοθεί ή ιδέα του, φοβάται όμως πώς μέ τήν ένδυμασία της άπλης γλώσσας θά παρεξηγηθεί σαν κοινο-

τοπία και θά υποτιμηθεί ή πραγματική της αξία. Θέλει ή μετάληψη της αλήθειας του να γίνει με θρησκευτική κατάνυξη, τρέμει όμως με τή σκέψη πώς θά μεταβληθεί σε χυδαία οινοποσία. Φοβάται πώς ή θεωρία του, και μαζί της κι ο ίδιος, θά ποδοπατηθεί μέσα στην καθημερινότητα της απλής διατύπωσης. Πρόκειται για ένα φόβο πού δείχνει έντονη ανασφάλεια και έλλειψη αυτοπεποίθησης. "Ένας γνήσιος διανοούμενος δέν έχει να φοβηθεί πολλά από τήν απλότητα της αλήθειας του, αν ή ίδια είναι πρωτότυπη αποκάλυψη. 'Η απλότητα της διατύπωσης είναι συχνά αναγκαία για τήν ίδια τήν όρθότητα. "Όχι σπάνια μέσα στους λαβύρινθους του συντακτικού ξεστρατίζει και χάνεται τό ίδιο τό περιεχόμενο τής σκέψης. 'Από τήν άλλη οι λέξεις λειτουργούν σαν μαγικοί μαγνήτες πού συχνά απορροφούν αντί να εκπέμπουν νόημα, παρασύροντας τόν ίδιο τόν συγγραφέα σε σπάταλες ματαιοπονίες. "Αν οι διανοούμενοι αφιέρωναν λιγότερο χρόνο στο πώς και περισσότερο στο τί θά πούν, σίγουρα θά κατάφερναν καλύτερα και τά δυό. Τά παραδείγματα είναι πολλά. 'Επίσης

πολλές αλήθειες είναι έκτυφλωτικά άπλές, για αυτό ίσως δυσκολευόμαστε να τις δούμε.

Οι λέξεις δέν είναι τίποτε χωρίς αυτό πού λένε. 'Η υπερβολική ένασχόληση μαζί τους απομακρύνει από τό περιεχόμενο και τις μετατρέπει σε λατρευτικά φετίχ. 'Ο συγγραφέας καταντάει μοιραία σε μία κενή ειδωλολατρία. Καταφεύγει σε μία τελετουργική γλώσσα, πού μέ τόν καιρό μετατρέπει τήν πρωτοπορία σε συνομωσία κατά των πολλών, ενώ, ταυτόχρονα ο ίδιος αυτοφυλακίζεται στα τείχη τής ελιτίστικης άργκό. Κι όσο πιο πολύ κλείνεται τόσο μόνος μένει άπέναντι σε λέξεις, άχρηστες λέξεις πού διαρκώς αίμοραγούν άδειάζοντας άπ' όποιοδήποτε νόημα. 'Ο διάλογος γίνεται μέ τόν καιρό μονόλογος. 'Αλλά ο Λόγος είναι σπόρος πού αναζητάει έναγώνια τό έδαφος πού θά γονιμοποιήσει. 'Αναζητάει επίμονα τήν Πράξη. "Αν μένει για καιρό στο φυλάργυρο σακκουλάκι μας είναι σίγουρο πώς κάποτε θά νεκρωθεί.

Βαγγέλης Πανταζής

ΓΙΩΡΓΟΥ Π. ΚΩΣΤΑΓΙΑΝΝΗ

ΑΝΔΡΕΑΣ Σ. ΤΣΟΥΡΑΣ
ΤΡΙΑΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΣΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΜΙΚΡΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΥ
ΚΑΙ ΕΚΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΛΕΒΑΔΕΙΑΣ

ΕΥΓΕΝΙΑ ΖΩΓΡΑΦΟΥ

Κ Α Τ Α Θ Ε Σ Η

Π Ο Ι Η Μ Α Τ Α

«ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΒΙΒΑΙΟ»